
Una aproximació social a les coma

a la inserció riques gironines

David Carvajal

En abordar el tema de l'economia social cal definir de forma precisa de què estem parlant, perquè es tracta d'un concepte que s'utilitza amb diferents significats. En aquest article incloem dins del concepte d'economia social el conjunt d'empreses i entitats que pretenen aconseguir, a través d'activitats empresarials i del treball productiu, la inserció social i laboral de persones que es troben en situació d'exclusió.

L'any 2001 es va dur a terme un estudi sobre el sector⁽¹⁾ que es va elaborar a través d'entrevistes directes als gerents de la majoria de les entitats detectades. Es va emprar aquesta metodologia d'una banda perquè hi ha poca informació sobre el sector i de l'altra pel fet que aquest sistema és el que permet obtenir més dades, tant quantitatives com qualitatives.

Durant l'elaboració de l'estudi vàrem identificar a les comarques gironines 35 empreses i entitats que responien a l'esmentada definició. De la majoria se'n varen recollir les seves dades a través de l'entrevista personal i es completà amb l'anàlisi de memòries econòmiques i d'activitats.

Per a l'elaboració d'aquest article hem partit, doncs, d'aquest estudi, que considerem plenament vàlid, ja que hem pogut constatar que la situació del sector no ha variat gaire en aquests cinc anys, per bé que hem fet una recerca per actualitzar algunes de les dades.

L'economia social, una realitat emergent

Una primera ullada a les dades generals del sector ens permet afirmar que actualment l'economia social té un pes considerable perquè el conjunt d'empreses incloses dins d'aquesta categoria tenen una facturació global de més de 40 milions d'euros i més de 1.500 treballadors, un 65% dels quals són d'inserció i un 35% d'estructura. Es tracta d'un sector que, contràriament al que sovint es pensa, es finança fonamentalment a través del mercat, d'on provenen aproximadament el 63% dels ingressos.

Una característica molt destacada del sector a les comarques gironines i que el diferencia força de la resta de Catalunya i especialment de Barcelona és que les entitats gironines se centren fonamentalment en la inserció de persones amb discapacitats, i el treball amb els col·lectius estrictament d'exclusió social és mínim.

L'exclusió social

De cara a entendre millor la tasca d'aquestes entitats és bo fer un breu repàs del que entenem per exclusió social. En primer lloc és molt important deixar clar que quan parlem de determinats col·lectius que es poden trobar en una situació d'exclusió entendrem que s'hi troben a causa de determinades situacions (atur, manca de formació suficient, desestructuració familiar, manca de xarxes socials de suport, manca d'habitatge o infrahabitatge, etc.) i no com a tals col·lectius.

L'exclusió social és un fenomen complex i multifactorial i en aquest sentit és interessant incorporar la caracterització del Ministeri de Treball:(2)

-Té una dimensió estructural, en tant que s'inscriu dins la trajectòria històrica de les desigualtats socials.

-Es tracta d'un procés dinàmic i no d'una situació estable, i afecta per tant de forma canviant persones i col·lectius, i no grups predeterminats.

-Es tracta d'un fenomen multifactorial i multidimensional, i està format per un conjunt de circumstàncies desfavorables que sovint estan fortament interrelacionades.

-És una situació resoluble.

El fenomen de l'exclusió significa que malgrat que l'atur pugui ser baix i el cicle econòmic positiu hi ha persones que es troben excloses tant del mercat laboral com des d'un punt de vista social.

Per tant, per bé que l'exclusió sociolaboral normalment implica pobresa, és un fenomen més ampli i complex i consegüentment més difícil de resoldre.

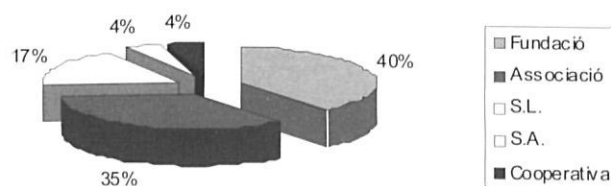
Tenint present l'advertència que hem fet –que no es consideren els grups de població com a tals sinó el fet que es trobin en una determinada situació d'exclusió–, les empreses d'economia social treballen amb els col·lectius següents: disminuïts físics, disminuïts psíquics, disminuïts sensorials, aturats de llarga durada, transeünts, «sense sostre», reclusos i exreclusos, drogodependents i exdrogodependents, malalts mentals, joves amb escassa formació, dones amb famílies monoparentals, immigrants, minories culturals, etc.

Per poder-nos fer una idea de les dimensions d'aquesta problemàtica podem aportar algunes dades sobre alguns d'aquests col·lectius (cal entendre'ls com a factors de risc, no directament d'exclusió): el 3,49% dels gironins tenen alguna disminució reconeguda, la taxa d'atur femenina és el doble de la masculina (12,33 respecte del 6,83, segons el cens 2001); en una de cada deu llars gironines hi ha alguna persona aturada; a les comarques gironines hi ha 21.248 llars monoparentals, 16.158 de les quals estan encapçalades per dones.

Característiques generals de les empreses socials gironines

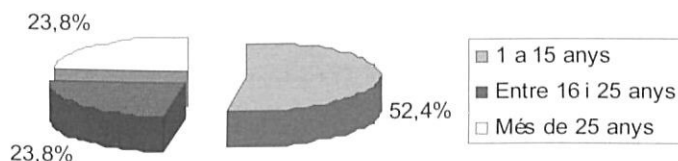
En el moment de fer l'estudi la majoria d'entitats tenien formes jurídiques no mercantils, de fet eren bàsicament fundacions i associacions. Tot i que el comportament d'aquestes entitats és cada vegada més empresarial i que la nova llei d'empreses d'inserció empeny aquesta tipologia d'empresa cap a l'adopció de formes jurídiques mercantils, la veritat és que encara segueixen essent majoritàries les entitats que continuen treballant sota la forma jurídica d'associació o fundació. En realitat es tracta d'entitats que majoritàriament varen ser fundades com a associacions i fundacions i que com que posteriorment van constatar que aquestes formes jurídiques ja els anaven bé per fer les seves activitats empresarials no varen veure la necessitat de canviar (tanmateix hi ha alguna entitat que a més de la fundació o associació ha creat una societat mercantil).

Formes jurídiques de les empreses d'economia social gironines

Una altra dada a considerar és que en general ens trobem amb entitats amb una experiència important, perquè de fet gairebé la meitat tenen més de 15 anys d'existència.

Anys d'existència
de les empreses socials gironines

Totes les entitats pertanyen a alguna associació, ja sigui d'àmbit català o estatal. Destaca el fet que pràcticament totes estan associades en base al col·lectiu amb el qual treballen.

A l'hora d'analitzar l'àmbit geogràfic d'actuació de les entitats cal distingir entre la procedència dels seus treballadors, especialment els d'inserció, i la localització dels clients. Pel que fa als treballadors es treballa fonamentalment a nivell local i comarcal, mentre que en el cas dels clients, quan parlem d'empreses de serveis es treballa fonamentalment a nivell comarcal, i en el cas de les empreses de caire industrial els clients són d'arreu de l'Estat.

Les dades econòmiques del sector

El sector de l'economia social a les comarques gironines ha assolit una certa importància, ja que actualment estimem que el seu nivell de facturació global és superior als 40 milions d'euros i el seu nombre de treballadors supera els 1.500.

Una dada molt important del sector és que el 62,9% dels seus ingressos procedeixen del mercat, mentre que només el 31,8% vénen de les subvencions, ja siguin públiques i privades.

Tipus d'ingressos de les empreses
d'economia social gironines

En relació amb aquestes dades cal fer dues reflexions: primer, que queda desmentida l'opinió, força generalitzada, que aquestes empreses i entitats es financien bàsicament a través de les subven-

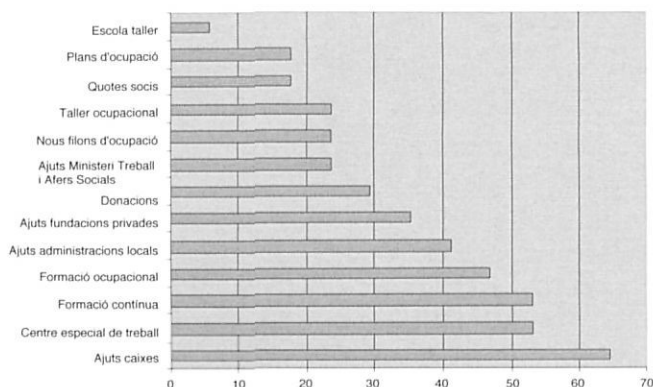
cions, i en segon lloc, molt important, que en realitat aquestes empreses no apliquen aquestes subvencions per millorar els resultats empresarials, sinó que les utilitzen d'una banda per pagar el personal social que necessiten per atendre els seus treballadors en procés d'inserció sociolaboral (educadors/es socials, psicòlegs/ogues, assistents/es socials, etc.) i de l'altra per compensar en certa mesura la menor productivitat dels seus treballadors.

És interessant subratllar que en les empreses de majors dimensions, és a dir, aquelles amb nivells d'ingressos superiors als 3 milions d'euros, el percentatge dels ingressos procedents de les vendes puja fins al 71,6% i el procedent de subvencions baixa al 24,8%.

Ara que precisament hem fet una diferenciació de la tipologia d'ingressos de les entitats en funció de les dimensions d'aquestes en termes de facturació és oportú apuntar que hi ha força diferència de dimensions entre les entitats; de fet hi ha una clara polarització de dimensions, ja que la meitat de les empreses tenen ingressos inferiors als 600.000 euros i el 35,7% tenen un nivell d'ingressos superior als 2.404.048 euros. Existeix a més una correspondència entre les dimensions de les entitats i els col·lectius amb els quals treballen, atès que totes les empreses de grans dimensions treballen amb el col·lectiu dels disminuïts, mentre que totes les entitats que treballen amb exclusió social són de dimensions més reduïdes (també hi ha entitats de dimensions reduïdes que treballen amb disminuïts).

Si analitzem amb major detall els tipus d'ajuts que reben les empreses socials gironines observem que n'hi ha una gran varietat (el quadre recull si les empreses utilitzen cada tipus de subvenció, no pas quin percentatge representa dins dels seus ingressos).

Ús de les subvencions per part
de les empreses social gironines (%)

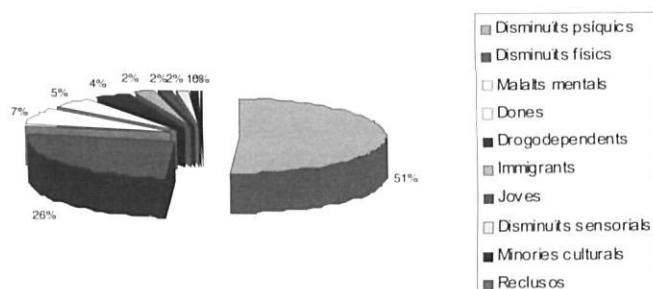

Si volem fer una diferenciació del tipus de subvencions entres les empreses que treballen amb disminucions i les que treballen amb exclusió social veiem que les primeres utilitzen molt més els centres especials de treball (els usen el 81,8% de les empreses que treballen amb disminucions, pel 0% de les que treballen amb exclusió social), els tallers ocupacionals (36,4% pel 0%), les quotes dels socis (27,3% pel 0%), els ajuts de les caixes (72,7% respecte el 50%), la formació ocupacional (54,5% pel 33,3%) i els ajuts de les administracions locals (45,4% pel 33,3%). En canvi les empreses que treballen amb l'exclusió social utilitzen més els nous filons d'ocupació (66,7% respecte del 0%), els ajuts del Ministeri de Treball i Afers Socials (50% respecte del 9%) i la formació contínua (66,7% respecte del 54,5%).

Els treballadors

Ja hem comentat anteriorment que les empreses socials tenen un percentatge important de llocs de treball ocupats per persones en inserció sociolaboral. Si analitzem els col·lectius que treballen en les empreses socials podem constatar que fonamentalment es tracta de persones amb disminucions, espe-

Col·lectius que treballen
a les empreses socials gironines

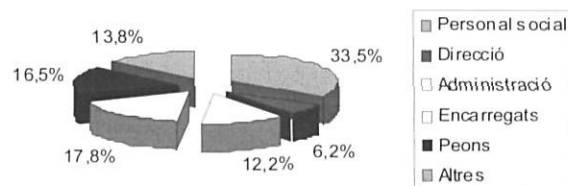

cialment psíquiques (ja que representen més de la meitat dels treballadors en inserció del conjunt de les empreses socials gironines) i en segon lloc físiques.

Més del 85% de les persones d'inserció que treballen a les empreses socials gironines pertanyen al col·lectiu de persones amb disminucions. Aquest percentatge s'accentua si ens centrem en la facturació, perquè en aquest cas el 90% està concentrada en les empreses que treballen amb persones d'aquest col·lectiu.

Del conjunt de llocs de treball de les empreses socials gironines un 65% està ocupat per persones en procés d'inserció sociolaboral, mentre que el restant 35% està ocupat per personal d'estructura, en el qual destaca el fet que un 33,5% és personal social (educadors/es socials, assistents/es socials, psicòlegs/ogues, etc.).

Personal d'estructura de les empreses
socials gironines

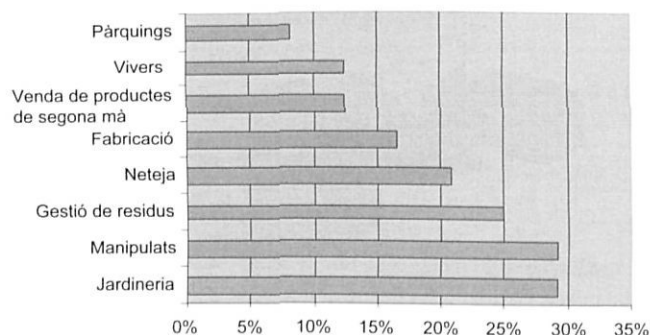

Els sectors d'activitat

Les empreses socials gironines treballen en una gran varietat de sectors d'activitat econòmica, per bé que alhora podem observar determinats sectors en què hi ha una certa concentració.

El gràfic següent recull quin percentatge d'entitats treballa en cadascun dels principals sectors (algunes empreses treballen en diferents sectors, i hi ha molts sectors en què hi treballa una sola empresa i no han quedat recollits en el gràfic).

Principals sectors d'activitat
de les empreses socials gironines

Segons les empreses socials gironines, han triat aquests sectors bàsicament per tres raons:

-Es tracta de sectors intensius en mà d'obra, el que facilita que les empreses socials puguin crear més llocs de treball i alhora ser competitives, ja que no és necessària una excessiva inversió en actius. De fet es tracta de sectors amb menor competència.

-Es tracta d'activitats que faciliten la tasca d'inserció sociolaboral perquè permeten un bon treball d'adquisició d'hàbits personals i laborals.

-Es tracta de sectors tradicionals de l'economia social.

Cal destacar que mentre que les empreses que treballen amb persones amb disminucions es concentren bàsicament en les activitats de manipulats, fabricació, jardineria i neteja, les que treballen amb l'exclusió social tenen una forta presència en les activitats de gestió de residus i de venda de productes de segona mà.

Els reptes de futur

Malgrat que hem pogut constatar que les empreses socials ja són una realitat important a les comarques gironines, és evident que encara tenen moltes incerteses de cara al futur, tant perquè el problema de l'exclusió sociolaboral continua molt present a la nostra societat com pel fet de treballar en un entorn de mercat fortament competitiu.

Un primer bloc de reptes estarien més centrats en la millora de la viabilitat de les empreses socials gironines com a tals empreses. En aquest sentit en primer lloc destaca el fet que les empreses han fet una aposta majoritària per funcionar efectivament com a empreses i no com a entitats sense afany de lucre, ja que han entès que és la forma més eficient d'assolir els seus objectius socials. Les empreses han vist, però, que alguns dels sectors econòmics en què treballaven potser no oferien la rendibilitat adequada i que per tant calia avançar cap a altres sectors de major valor afegit, sempre tenint en compte, però, que en ser el principal objectiu de les empreses socials la inserció sociolaboral del màxim nombre de treballadors, és preferible que es tracti de sectors intensius en mà d'obra. En aquest sentit, passar de tasques de simple manipulació a d'altres de fabricació pròpia o bé a la prestació de serveis sembla un pas molt encertat. De cara a aconseguir un millor funcionament empresarial les empreses socials s'han de plantejar professionalitzar la seva plantilla i incorporar perfils professionals procedents del món de l'empresa, tant a nivell de gerència com de tècnics. Alhora és important una bona organització interna en què les funcions i tasques quedin clarament delimitades i estructurades. Igualment és important que les empreses socials incorporin en major mesura totes les eines de gestió empresarial, especialment les lligades al màrqueting, a les finances i a les noves tecnologies.

Segurament seria important aprofundir en la col·laboració entre les diferents empreses socials de les comarques gironines. Malgrat que s'han fet alguns passos interessants en aquest sentit, seria molt positiu que s'incrementés la cooperació empresarial entre les diferents empreses socials de les comarques gironines per poder aprofitar possibles sinèrgies, poder accedir a nous mercats i tenir una veu més forta davant de l'Administració pública.

Un segon bloc de reptes estaria dirigit a les relacions amb les Administracions públiques. Les empreses socials hi poden tenir tres nivells de relació. En primer lloc les empreses socials sol·liciten, especialment a les administracions locals, poder accedir als mercats públics, en consonància amb la seva aposta per la línia empresarial; en aquest sentit seria molt positiva la inclusió de clàusules socials als contractes de les Administracions públiques, ja que permetria tenir en compte no només la qualitat tècnica d'aquestes empreses, que pot i ha de ser la mateixa que la de la resta, sinó també la tasca d'inserció sociolaboral realitzada. En segon lloc sembla lògic que les empreses socials rebin subvencions de les Administracions públiques, pel major cost que els representa haver de tenir personal de caire social per dur a terme la tasca d'inserció sociolaboral i per la menor productivitat d'aquests treballadors en procés d'inserció. Cal destacar que diversos estudis han posat de manifest que per a la societat en el seu conjunt, i per a les Administracions en particular, és molt més rendible la via de la inserció sociolaboral que no pas la via d'altres mesures de caire més assistencial (prestacions, centres assistencials, centres penitenciaris, etc.). En darrer lloc és important no només que es vagi desenvolupant un marc normatiu adequat per a aquest tipus d'empresa (com per exemple la Llei d'empreses d'inserció), sinó sobretot que aquest s'apliqui plenament (com per exemple les alternatives que tenen les empreses de més de 50 treballadors a l'obligació de tenir un 2% de la seva plantilla ocupada per treballadors amb disminució).

David Carvajal Carbonell és economista.

(1) *L'Economia Social a les comarques gironines. Les empreses socials d'inserció sociolaboral*. Beca Bonshoms de la Fundació Caixa de Girona. Girona, 2001.

(2) *Plan Nacional de Acción para la Inclusión Social del Reino de España*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid, 2001.